

ŞİİR ÇEVİRİSİ VE PROBLEMLERİ: BAUDELAIRE VE ALBATROS ÖRNEĞİ

The Problems of Poetry Translation: Baudelaire and Albatross Example

Dinçer APAYDIN*

Gazi Türkiyat, Bahar 2019/24: 151-164

Öz: Fransız şiirinin önde gelen şairlerinden Charles Baudelaire'in yazdığı *Kötülük Çiçekleri'nin* [*Les Fleurs du Mal*] farklı zamanlarda, farklı şairler ve çevirmenler tarafından yapılan birkaç Türkçe çevirisi vardır. Bu kitapta yer alan şiirlerden bazıları ise, metnin tamamı kitap bütünlüğünde Türkçeye aktarılmadan önce çevrilmiş ve çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri'nde* yer alan meşhur şiirlerinden Albatros da *Kötülük Çiçekleri'nin* tamamından önce Türkçeye çevrilen şiirlerden biridir. Bu çalışmada Albatros adlı şiirin Türkçe çevirileri tarihsel olarak ele alınmış, aralarındaki farklılıklar gösterilmiştir. Çeviriler arasında yalnızca dilin bireysel kullanımına dayanan sözcük farklılıkları değil; şiirin anlamını ve üzerine kurulduğu temel imajı değiştirecek nitelikte birtakım sapmalar olduğu gözlenmiştir. Bu değişikliklerden hareketle Albatros adlı şiirdeki temel imajın kaynakları araştırılacaktır. Çevirmenleri böylesi açık bir ayrılığa götüren nedenler üzerinde durularak, isabetli bir şiir çevirisinde şiiri kuran temel imajların kavranmasının ne kadar önemli olduğuna değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şiir Çevirisi, Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Albatros, Şahabeddin Süleyman

Abstract: One of the leading poets of French poetry, Charles Baudelaire's *The Flowers of Evil* [*Les Fleurs du Mal*] has a number of Turkish translations made by different poets and translators at different times. Some of the poems included in this book were translated and published in various periodicals before the text was transferred to Turkish in the form of a book. One of the famous poems of Baudelaire in the book of *The Flowers of Evil*, Albatross is one of the poems translated into Turkish before the whole text. In this study, the Turkish translations of the poem Albatross were examined historically and the differences between them were shown. The only differences between translations are not word differences based on individual use of language; there were some variations that changed the meaning of poetry and the basic image on which it was founded. Based on these changes, the sources of the basic image in the text named Albatross will be investigated. The emphasis will be on the reasons behind the clear separation of translators and the importance of understanding the basic images that make up poems in a proper translation of poetry.

Keywords: Poetry Translation, Baudelaire, *The Flowers of Evil*, Albatross, Şahabeddin Süleyman

20. yüzyılda geliştirilen çeviri kuramları ve yaklaşımları incelendiğinde, şiir çevirisinin *şiirbilim* olarak ifade edilen bir araştırma alanını kapsayacak ölçüde ele alındığı görülmektedir. Farklı yöntem ve modellerle yaklaşılması öngörülen edebî metinlerin çevirisindeki temel amacın, söz konusu metni anlamsal bakımdan en az kayıpla aktarmak olduğu düşünülebilir. Ne var ki her iki dilin kullanıcıları arasındaki kültürel farklılıkların çeviri metinlerde birtakım anlam yitimlerine yol

* Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. dincer.apaydin@hbu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8045-0786. Gönderim Tarihi: 27.03.2019 / Kabul Tarihi: 12.05.2019.

açması olasıdır. Üstelik çevrilecek edebî metin şiir türündeysen, şiir dilinin çağrışıma dayalı niteliklerinden ötürü, bu yitim daha da artabilir.

Modern çeviri kuramlarında, edebî teorilere bağlı olan yaklaşımlarla birlikte Yorumlayıcı Kuram, Oyun Kuramı, Eylem Kuramı, Skopos Kuramı vb. özel araştırma alanları içinde de şiir çevirisinin çeşitli niteliklerinden bahsedilmiştir (Raková, 2016). Bu nitelikler amaç, ideoloji, anlama, yorumlama gibi farklı kavramlar etrafında çeşitlenmektedir. Yalnızca teorisyenlerin ve eleştirmenlerin değil; aynı zamanda şairlerin de şiir çevirisi konusunda görüşlerini ifade ettiği düşünüldüğünde, şiir çevirmenin de şiir yazmak kadar farklı yaklaşımlarla gerçekleştirilebildiği fark edilir. Bu farklılığın aynı kültür dairesine yetişen iki şair arasında dahi görülebilmesi, çeviri faaliyetinde çevirmenin ne kadar önemli bir rolünün olduğunu vurgular niteliktedir. Örneğin modern Fransız şiirinin öncü şairlerinden Baudelaire, şiirin ancak uyaklı bir düzyazı vesilesiyle çevrilebileceğini savunurken; bir başka önemli Fransız şairi Valéry, çeviride biçimi de gözetmenin gerekliliğinden söz eder (Raková 2016: 115).

Charles Baudelaire, 19. yüzyılın ikinci yarısında etraflı bir ün kazanmasına rağmen Türk edebiyatında çağdaşları tarafından tanınmamış bir şairdir. Fransız kültür dairesiyle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren sıkı ilişki içinde bulunan Osmanlı aydınlarının bu şairi kuşatacak şekilde tanımamaları / tanıtmamalarının sebepleri çeşitlendirilebilir; ancak önemli olanlarından biri, Türk şiirindeki yenileşme hareketinin somut ve dünyevî değerleri tanıtmak eğiliminde olmasıdır. Parnas okulu ile ancak Edebiyat-ı Cedîdeciler devresinde tanışan Türk şiirinde, Baudelaire'in öncü bir şair olarak algılanması 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşir. Baudelaire'in 19. yüzyılın sonlarında *Kötülük Çiçekleri* [*Les Fleurs du Mal*] ile sembolist şiirin kurucularından sayılır hâle gelmesi ve 1920'lere gelindiğinde Türk şiirinde bireyin iç dünyasının saf şiir anlayışını sürdüren şairler tarafından öncelenmesi bir arada düşünüldüğünde bu temasın tesadüfî olmadığı anlaşılabilir.

Baudelaire, Türk şiirinde her ne kadar 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren *fark edilmiş* olsa da Türkçeye çevrilen şiirlerinin ve kimi şairler üzerinde bıraktığı esinlerin izlerine bu dönemden biraz daha önce rastlanır. *Albatros'un Gölgesi* adlı çalışmasında Baudelaire'in Türk şairleri üzerindeki etkisini araştıran Ali İhsan Kolcu, şairden yapılan ilk çevirilerin "İtila [Élévation] (1899)" ve "Bir Lâşe (1909)" adlı şiirler olduğunu belirtir (Kolcu 2011: 96). Aynı eserde Kolcu, Mehmet Kaplan'ın işaret ettiği bir bilgiyle Cenab Şahabeddin'in "Murg-ı Siyah" adlı şiiriyle "Mecruh-ı Müebbed" adlı şiirinin tema, figür ve söyleyiş bakımından doğrudan *Albatros* ile ilişkilendirilebileceğini savunur (180-182). "İlk Baudelaire Çevirmenimiz: Şahabeddin Süleyman (mı?)" başlıklı yazısında Ahmet Necdet, Baudelaire'i iyi anlayan iki çevirmen-şair olarak Cahit Sıtkı Tarancı ve Ahmet Muhip Dıranası'ı işaret ettikten sonra, Nâzım H. Polat'ın Şahabeddin Süleyman hakkındaki çalışmasına dayanarak, Baudelaire'e ait ilk şiir çevirilerinin Şahabeddin Süleyman'a ait olabileceğini ifade eder (Ahmet Necdet 1995:47). Polat'ın sözü geçen çalışmasında Baudelaire'e ait üç şiirin

Şahabeddin Süleyman tarafından 1914 yılında *Safahat-i Şiir ve Fikir* adlı bir mecmuada çevrilerek yayımlandığı gösterilmektedir (Polat, 1987: 196). *Fecr-i Âtî* içinde yer almış Şahabeddin Süleyman'ın *Fecr-i Âtî'ye karşı örgütlendiği bir yayın organı görünümünde[...], gerekçesi ve politik zemini bir fantezi gibi kurgulanan bu çıkışa benzer şekilde[...], kısa ömürlü olmuş ve ülkenin yaşadığı büyük sorunlar içinde eriyip giden*] (Doğan 2008: 26) bir mecmua olarak tanımlanan *Safahat-i Şiir ve Fikir'*deki bu üç şiir, *Garp Çiçekleri-Seyyiat Çiçekleri* üst başlığı ile yayımlanan *Kelâl-i Ruh* [Au Lecteur], *Takdis* [Bénédiction] ve *Deniz Kuşu* [L'Albatros] adlı metinlerdir. *Takdis* haricindekilerin Şahabeddin Süleyman tarafından orijinalinden farklı adlandırılması, bu metinlerin döneminde ve sonrasında gözden kaçmasına neden olmuş olabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu olan *Albatros* adlı şiir, görülebildiği kadarıyla, ilk kez Şahabeddin Süleyman tarafından 1914 yılında Türkçeye çevrilmiştir.

*Albatros, Kötülük Çiçekleri'*nin ilk sırada gelen şiirlerinden biridir. Bir iddiaya göre, yazımında biçimsel özellikler ve mısra sonu ses benzerlikleri gözetilen bu metnin son dördüğü sonradan ilave edilmiştir:

Bu parça ilk olarak 10 Nisan 1859'da Revue Française'de yayımlandı. Le Voyage et L'Albatros adını, Şubat 1859'da Honfleur'de basılan ve ancak Flaubert'e gönderilen bir nüshadan anlıyoruz. 1841'da Baudelaire'in Maurice adasına yaptığı yolculukta geçen bir olayın ilhamıyla yazılan bu şiir, Asselineau'nun isteğiyle üçüncü dördükte bitirilmiştir. Şairin bu manevâ yalnızlığı Romantizmle Parnas ekolünün en büyük ortak temlerinden biri (Ergüven 1961: 21).

Aynı bilgi, Baudelaire'in Türkçeye çevrilen şiirleri üzerine yapılan bir doktora tezinde de farklı bir kaynaktan aktarılır. Burada verilen bilgiye göreyse metnin üçüncü dördüğü sonradan eklenmiş olmalıdır:

Bu şiirin Les Fleurs du Mal'in ilk baskısında (1857) yer almaması ilginçtir. Albatros şiirinin yazılış süreci üzerine farklı görüşler öne sürülmektedir. Asselineau, şiirin başlangıçta deniz yolculuğu dönüşünde üç kta olarak yazıldığını, daha sonra 1859 yılında yeniden gözden geçirilip üçüncü kıtanın eklenmesiyle dört kıtaya dönüştürüldüğünü söylüyor. Rouen kütüphanesindeki basılı metinde üçüncü kıtanın el yazısıyla eklenmiş olarak yer alması Asselineau'nun görüşünü doğrulamaktadır (Cihan Gündüzalp 2008: 77).

Anılan tezde, Antoine Adam'ın 1961 tarihli *Les Fleurs du Mal* baskısından aktarıldığı belirtilen bu bilgiye, aynı tarihte Abdullah Rıza Ergüven'in yapmış olduğu ve yukarıda alıntılanan yayında da değinildiğine göre, Ergüven'in bu baskıyı görmüş ve bilgiyi oradan almış olma ihtimali kuvvetlenmektedir. Ancak sonradan ilave edilen dördüğün hangisi olduğu ya yanlış anlaşılabilir yahut belirsizdir. Baudelaire'in yaygın olan *Les Fleurs du Mal* baskılarına bakıldığında hepsinde metnin dört dördükten oluştuğu görülür. Yani şiir, öncesinde hangi kısmı eksik olursa olsun, Baudelaire hayattayken dört dördükten oluşacak biçimde tamamlanmıştır. Türkçeye çevirenlerin hepsi -ilki olduğu düşünülen Şahabeddin Süleyman da dâhil- bu metnin tüm dördüklerini görmüştür. Bununla birlikte yukarıda değinilen ayrıntı şu yüzden

önemlidir: Bu çalışmadaki temel problemi teşkil eden, imajın niteliğine ve anlamın özüne zarar verecek ölçüde ortaya çıkan çeviri farklılıklarının çoğu, sanki çevirmenlerin tamamı sonradan eklendiği söylenen bu dörtlüklerin farklı varyasyonlarını görmüşlercesine, son dörtlük üzerinde toplanır. Ne var ki 1861 ve sonraki yıllarda yayımlanan *Les Fleurs du Mal* baskılarında metnin tamamının olması, Baudelaire'in 1867 yılında yaşamını yitirmesi ve herhangi bir şiirinin sonradan ve kendiliğinden değişmeyeceği gerçeği daha önce de ifade edildiği gibi bu ihtimali ortadan kaldırır. O hâlde özellikle bu son dörtlük üzerinde toplanan ve imajın farklı algılanmasını sağlayan çeviri farklılıklarının nereden kaynaklandığını anlayabilmek için, çevirileri karşılaştırmalı olarak ele almak gerekecektir.

Albatros şiirinin biçimsel özellikleri yukarıda değinilen doktora tezinde şu satırlarla anlatılmıştır:

Şiirin genel görünüşüne baktığımızda çapraz uyak (abab) düzeninde, 12'li ölçü kalıbına (alexandrin) göre yazılmıştır. Şiir, geniş zaman kipiyle verilmiş düz cümleler, yan cümleler ve isim cümlecikler ile kurulmuştur. Dışarıdan bir anlatıcı (impersonnel) diliyle kaleme alınan şiir, dörtlükler halinde toplam 16 dizeden oluşmaktadır. Nokta, virgül, noktalı virgül ve ünlem işaretlerinin kullanıldığını görüyoruz (Cihan Gündüzalp 2008: 78).

Aynı çalışmanın diğer sayfalarında, şiirin anlamına dair çıkarımlarda bulunulmuş ve bu metnin Türkçedeki beş çevirisi üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Bu çeviriler, Vasfi Mahir Kocatürk, Abdullah Rıza Ergüven, Erdoğan Alkan, Sait Maden ve Gönül Gönensin'e ait çevirilerdir (Cihan Gündüzalp 2008: 79). Çalışmada, çeviriler arasındaki benzerlikler ve farklılıklara dair yargılar ortaya konurken öncelikle biçimsel özelliklerin, ölçünün ve ses benzerliklerinin gözetildiği; sonra da benzetmelerin anlamsal olarak ne derece karşılanıp karşılanamadığının incelendiği görülmektedir. Sözü edilen çeviri metinler bu çalışmada da rehberlik etmiştir; bununla birlikte tarihsellik gözetilerek eklenen bazı başka önemli çevirilerle birlikte konu, şiirin temel imajının her bir çevirmen tarafından nasıl algılandığı yönünde genişletilecektir.

1914 yılında *Safahat-i Şiir ve Fikir* mecmuasında Şahabeddin Süleyman tarafından yayımlanan ilk *Albatros* çevirisi, *Deniz Kuşu*, aşağıdaki gibidir:

Deniz Kuşu

*Ekseriya eğlenmek için gemiciler Albatros
denilen küstah seyahat arkadaşlarını[,] akur
girdaplar üzerinde kayan gemileri takip eden
kocaman deniz kuşlarını yakalarlar.*

*Tahtaların üzerine onları koyar koymaz
fezâ-yı laciverdinin bu hükümdarları mahcup
ve beceriksiz, güya yanlarında kürekler sürüklüyormuş
gibi büyük beyaz kanatlarını şayan-ı terehüm
bir surette sarkırlar.*

*bu kanatlı seyyah şimdi ne kadar çirkin
ve iradesizdir. O, eski zamanlarda çok
güzel [iken] o şimdi ne kadar gülünç ve çirkindir
gemicilerden [biri] gagasını küçük bir ağızlıkla yakar
bir diğeri de dün uçan, bugün sakat olan
mahlûkun hâl ve tavrını topallayarak taklit eder.*

*şair de fırtınaları ziyaret eden, ok
atanlara karşı kahkaha ile gülen bulutlar
şehzadesine müşabihdir: Yuhalar arasında toprağa
nefyedilen bu mahlûkun gûlane kanatları
yürümekten [şairi] tıpkı o esir kuş gibi men eder.¹
Şahabeddin Süleyman (Safahat-i Şiir ve Fikir, S.3, 16 Nisan 1914, s.44-45)*

Baudelaire'in biçim ve ses benzerliklerini gözeterek kurduğu *Albatros* (bkz. Ek), Şahabeddin Süleyman tarafından çevrilirken adeta bir mensureye benzetilmiştir. Bunda Baudelaire'in mensur şiir tarzında da öncü isimlerden biri olmasının payı olabilir; ancak şu durumda metnin aslına biçimsel olarak sadık kalınmadığı açıktır. Bununla birlikte şiirdeki imajların anlamı oldukça isabetli biçimde aktarılmıştır. İmajları neredeyse açıklayacak kadar imkân veren düzyazı kalıbının tercih edilmesinin nedeni bu isabeti yakalama gayretinde aranabilir.

Albatros, Baudelaire'in kullanımı içinde bir semboldür. Şairin hem kendisini hem de *şair olan kimseleri* üzerinden ifade ettiği bir soyutlama biçimidir. Ergüven'den yapılan daha önceki alıntıda ifade edildiği gibi, Baudelaire'in çıktığı bir deniz aşırı yolculuktaki izlenimlerinden hareketle yazıldığı düşünülen *Albatros*, kelime kadrosu ve anlatım biçimiyle bu yargıyı doğrular niteliktedir. Şair kendisini bir tür kuş olan albatrosa benzeterek hem şair olmanın görkemini hem de bu kuşun gemideki tayfalar tarafından yakalandığı zaman yaşadığı çaresizliği ve sefilliği ifade etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla gemideki tayfalar da şair olmayan insanların, kalabalıkların ve *sıradanın* bir sembolü olurlar. Çatışma bu iki unsur arasındadır. İmajlar ve kullanım biçimleri hem parnas okulunun hem de sembolizmin estetik zevkini yansıtır.

Şiiri oluşturan ilk üç dördlük; esasında okyanuslarda uçan ve zaman zaman gemiciler tarafından yakalanarak eğlence vasıtası hâline getirilen bir albatrosun hikâyesini anlatan tek parçalık bir anlam birimi olarak düşünülebilir. Hikâye, şiirin ikinci ve son anlam birimi olan son dördlüğü hazırlayan bir perspektiftir. Şu hâlde şiiri kuran temel imaj son dördlükte belirecek ve benzetme unsurları kendisini bu ikinci anlam biriminin içinde gösterecektir.

¹ Metni anlaşılır kılmak için köşeli parantez içinde eklenenler yazara aittir.

Şahabettin Süleyman, çevirisinin son dörtlüğünde önce albatrostan *bulutlar şehzadesi* olarak bahseder, daha sonra da şairi; fırtınaları ziyaret edecek kudretiyle kendisini avlamak için atılan oklara ancak gülecek olan bu kuşa benzetir. Söylenmek istenen albatrosun [şairin] hükümdar, yüce bir kuş [kimse] olduğu ve türlü zorluklara göğüs gerdiği. Yuhalamalar arasında toprağa adeta sürgün edilerek düşen bu kuşun büyük kanatları yürümesine izin vermez. Dolayısıyla vurgulanan anlam, yüce bir varlık olan şairin, diğer insanlar tarafından avlanması suretiyle gökyüzündeki hükümdarlığını yitirdiğinde bu kalabalığa ayak uyduramayacağıdır. Bu çeviri, anlamsal olarak şiirin orijinaline sadıktır, kendi devrinin Türkçesiyle ifade edilmiş bir bütünlüğü vardır. Öyle görünmektedir ki şiiri oluşturan temel imajı alımlama ve ifade etme biçimi, kendisinden sonra yapılan çevirilerin bir kısmına da rehberlik etmiştir.

Tarihsel olarak, Şahabettin Süleyman'ın *Albatros* çevirisini takip eden diğer çeviri Alişanzâde İsmail Hakkı'nın *Elem Çiçekleri*'nin içindedir. Bu kitap 1927 yılında, Baudelaire'in yalnız seçilmiş şiirlerini değil, bütün kitabı bir arada sunan ilk çeviridir. İç kapağında *Bodler'in hayatında son tab ve kendi tarafından tashih edilen 1861 temsilinden istinsah ve üçüncü defa (1868) tabında ilave olunan manzumelerle ikmal edilmiştir* (Alişanzâde İsmail Hakkı 2012) ifadesi bulunur.

Albatros

*Çok defa eğlenmek için gemi tayfaları
Albatrosları, bu cesim deniz kuşlarını tutarlar
Bunlar, kayıtsız ve batıy seyâhat arkadaşları
Derin girdâblar üzerinde kayan gemiyi takib ederler*

*Onları tahtaların üzerine bırakır bırakmaz
Mavi göğün bu hükümdarları beceriksiz ve mahcûb,
Büyük beyaz kanatlarını acımacak halde
Yanlarında kürekler gibi sürüklerler*

*Bu kanatlı yolcu ne acemi ve ne metanetsizdir!
Vaktiyle o kadar güzel iken şimdi ne gülünç ve çirkindir!
Biri çubuğuyla onun gagasına dokunur,
Öteki topallayarak eskiden uçan kötürümü taklid eder!*

*Şair, fırtına ile uğraşan, yay ile eğlenen,
Tahkirler arasında toprağa matrûd,
Ve muazzam kanatları yürümesine mâni
Bulutlar hükümdarına benzer.
(Alişanzâde İsmail Hakkı, 2012: 43)*

Alişanzâde İsmail Hakkı'ya ait olan bu çeviride, Şahabeddin Süleyman'ın çevirisine nazaran açıklayıcılıktan uzak durulmaya çalışıldığı söylenebilir. Şiirin birinci anlam birimini oluşturan ilk üç dörtlük, kelime tercihlerinde çeşitli farklılıklar göstermesine rağmen genel hatlarıyla önceki çeviriye yakındır. Aynı şekilde şiirin ikinci anlam birimini oluşturan son dörtlükte de büyük bir farkın olduğu söylenemez.

İmajı oluşturan sözcüklerin çevirideki tercihleri birbirine benzemektedir. “Ok atanlara karşı kahkahalarla gülen” yerine “yay ile eğlenen” söz grubunun tercih edilmesi, “yuhalar” yerine “tahkir” ifadesinin kullanılması dışında imajın algılanışının aynı yönde olduğu görülmektedir. Albatros toprağa sürgün edilmiş bir bulutlar hükümdarıdır. Yüceliğini temsil eden kanatları, onun yürümesine engel olur.

Aradan geçen uzun zamandan sonra Baudelaire’in *Les Fleurs du Mal* adlı kitabını bütün hâlinde çeviren ilk isim Vasfi Mahir Kocatürk’tür. 1936 *Rombaldi lüks basımının 109 numaralı nüshasından tercüme edildiği* söylenen bu kitaptaki *Albatros* çevirisi aşağıda verilmiştir:

Albatros

Çok kere, eğlenmek için, gemi tayfaları
Tutarlar albatrosları, bu geniş deniz kuşlarını,
Tuzlu girdaplar üzerinde kayan gemiyi
Takip eder ağır yolculuk arkadaşlarını

Döşemeler üzerine bıraktıverdiler mi onları,
Bu mavilik kralları, beceriksiz ve mahcup,
Sarkıtır acınacak bir halde büyük beyaz kanatlarını
Yanlarında sürüklenen kürekler gibi.

Ne çirkin, ne kadar sümsük olur bu kanatlı seyyah!
O ki vaktiyle o kadar güzeldi, ne gülünç, ne sallapatı!
Biri piposuyla usanç verir gagasına,
Öteki taklit eder, topallayarak, vaktiyle uçan bu sakatı!

Şair, fırtınada uçan ve yaya gülen
Bu bulutlar kralı gibidir tıpkı:
Yeryüzüne sürülmüş yuhalar içinde,
Engel olur yürümesine dev kanatları.
(Kocatürk, 1966: 16)

Bu noktada görülen ilk özellik, ilk üç dördlüğün yine önceki çevirilere yakın olmasıdır. Bu yakınlığı sağlayan en önemli unsur, daha önce de ifade edildiği gibi, şiirin birinci anlam birimini oluşturan bu kısmının, adeta bir hikâyeye üslubuyla verilmesindedir. Şiirselliğin, musra sonlarındaki ses benzerliklerinin korunmaya çalışılmasıyla gözetildiği bu çeviride, bazı kelime seçimlerinin bu amaçla yapıldığı sezilmektedir.

Son dördlüğe gelindiğindeyse imajın algılanış biçiminin bozulmadığını söylemek mümkündür. Önemli sayılabilecek değişiklik, daha önceki çevirilerde tercih edilen “toprağa sürülme” söz grubunun, “yeryüzüne sürülme” olarak değiştirilmesidir.

İlk ikisi Osmanlı dönemine ait olarak nitelendirilebilecek yukarıdaki üç çeviriden, Şahabeddin Süleyman’ın ilk olması; A. İsmail Hakkı ve Vasfi Mahir

Kocatürk'ünün de kitap bütünlüğü arz etmesi bakımından bunlar *Albatros*'un ve *Kötülük Çiçekleri*'nin esas alınabilecek temel ve ilk çevirileri olarak nitelendirilebilir.

Metnin bir hikâye üslubuyla verilen ilk üç dördlüğü, bundan sonra değinilecek çevirilerde de aşağı yukarı aynıdır. Kelime tercihlerinde görülen küçük farklılıklar dışında şiirin ilk biriminin alımlama biçimini değiştirecek herhangi bir gösterge içermeyen bu kısımlara artık değinilmeyecektir. Bundan sonraki alıntılar yalnızca, şiiri kuran temel imajı içeren ve ikinci birim olarak adlandırdığımız kısım olan son dördlük üzerinden yapılacaktır.

Baudelaire'in şiirinden bir seçki yapan ve şiiri hakkında bilgilere de yer veren Abdullah Rıza Ergüven'in *Albatros* tercümesinin son dördlüğü şöyledir:

*İşte o baht yoksulu Şair'in bahtı da
Oklar, fırtınalarla sarmaş dolaş olan;
Düşmüş yeryüzüne yuhalar ortasında,
Çekeceği var onun dev kanatlarından.*
(Ergüven 1961: 21)

Bu çeviride herhangi bir dayanak olmaksızın daha önceki çevirilerde görülen "Bulutlar Prensi/Kralı" imajı tamamen ortadan kaldırılmış, yerine bahtsızlık kavramı getirilmiştir. *Albatros*'un yeryüzüne sürgün edilişi yalnızca "düşmek" fiiliyle karşılanmış; kuşun sahip olduğu dev kanatların tam olarak hangi işi yapmasına engel olacağı atlanarak bu durumdan duyacağı sıkıntı "çekeceği var" ibaresiyle sağlanmış. Şu hâliyle dördlük, önceki çevirilere anlamsal olarak yakın bir değer taşısa da görmezden gelinen imajlar yüzünden bütün detaylarını ve inceliğini yitirmiştir.

Ana akımın dışında kalan ve bireysel bir girişim olduğunu hissettiren Orhan Ülkülü'nün *Fransızcada Çok Ünlü Şiirler* adlı seçki-çeviri kitabı, *Albatros*'u da içerir ve şiirin son dördlüğü şöyle verilmiştir:

*Şair, benzer bulutların fırtınalara arkadaşlık eden
Ve okçulara aldırmayan prensine;
Yuhalar ortasında sürgündür yeryüzüne,
Dev kanatları engeldir onun yürümesine.*
(Ülkülü 1995:47)

Ülkülü'nün çevirisinde "Bulutlar Prensi" imajının korunduğu görülmektedir. Dev kanatlarının, avlandıktan sonra gülünç duruma düşen bu kuşun yürümesine engel olduğu söylenmektedir. Bu hâliyle metin, ilk çevirilere sadık kalmış bir çalışma olarak belirir.

1861'de ikinci kez basılan *Les Fleurs du Mal* metninin esas alındığı söylenen Erdoğan Alkan'a ait çeviri ise şu şekildedir:

*Ozan, ey bulutlardan toprağa sürgün ece,
Oklara göğüs geren, dostu fırtınaların,*

*Yuhalarlar yeryüzünde, seni de, gündüz gece
Uçmana engel olur, ağır dev kanatların.
(Alkan 1999: 22)*

1999'da Varlık Yayınları tarafından yayımlanan bu kitap Türkiye'deki en yaygın *Les Fleurs du Mal* tercümesidir, denilebilir. Alkan, çevirisinde tamamen farklı bir tasarrufta bulunarak şiiri kuran temel imajı daha önceki çevirilerde rastlanamayacak şekilde değiştirmiştir. "Bulutlar Prens / Kralı" imajı, "ece" sözcüğü kullanılarak dişileştirilmiş, bu sözcüğe uyaklı olması gözetilerek metnin aslında bulunmayan "gündüz gece" söz grubu şiire eklenmiştir. Esas sapma, önceki çevirilerin neredeyse tamamında "Albatros'un yürümesine engel olan" dev kanatların, bu çeviride onun yürümesine değil "uçmasına engel" olmasındadır. Bu ifade, şiiri kuran imajın niteliğini değiştirmekle kalmaz; anlamını da büyük ölçüde farklılaştırır. Fransızca aslında açıkça görüldüğü üzere albatrosun kanatlarının engel olduğu eylem yürümektir (*marcher*). Alkan'ın neden böyle bir tercihte bulunduğunu tespit etmek güçtür; ancak bu tercih, şiir çevirisinde ortaya çıkabilecek ve kabul edilebilecek anlam kayıpları veya kişisel sözcük kullanımlarının ötesinde bir farklılıktır ve bu anlam yanlıştır. Alkan'ın tercümesi geçen yıllar içinde başka baskılar da yapmıştır ve kitabın güncel baskılarında da aynı kullanımda veyahut hatada ısrar edildiği görülmektedir (Alkan 2013: 22).

Alkan'ın çevirisinin esas alındığını düşündüren Gönül Gönensin çevirisi de bu sapmayı takip eder hatta geliştirir:

*Ey şair, yeryüzüne sürüldün sen bulutlardan
Nerde oklara göğüs geren dev kanatların,
Öldükçe ölüyorsun, yuhalandıkça gururun,
Uçamazsın şimdi, artık nasibin yok rüzgârdan.
(Cihan Gündüzalp 2008: 88).*

Çeviride, "yeryüzüne sürülme" durumu varlığını korurken Albatros'un dev kanatları, daha önceki çevirilerde ve şiirin aslında da geçen "atılan oklara / yaya gülme [zorluklara göğüs germe, gülüp geçme]" eylemiyle ilişkilendirilmiş, imajın nesnel bağlantısı da zedelenmiştir. Alkan'ın çevirisinde olduğu gibi kanatların yine "yürümeye" değil "uçmaya" engel olacağı söylenmiş; üstelik Albatros'un "oklardan aldığı hasardan ötürü uçamayacağı"na dair bir anlam ortaya çıkmıştır.

*Kötülük Çiçekleri'*nin günümüzdeki diğer güncel çevirilerinden ikisi Sait Maden ve Ahmet Necdet [Sözer]'e aittir. Her iki yazarın çevirileri daha önceki yıllarda da basılmıştır; ancak bu çalışmada son güncel basımları tercih edilmiştir:

*O bulutlar prensine benzer Ozan da,
Fırtınayla senlibenli, yaylara gülen;
Yere sürülmüştür yuhalar arasında,
Yürüyemez devce kanatları yüzünden.
(Maden 2015: 8)*

“1868/III” ibaresiyle verilen ve *Kötülük Çiçekleri*’nin 1868 yılında yapılan üçüncü baskısının esas alındığını işaret eden bu çeviride imajların, temel alınabilecek ilk çevirilerdekine sadık kalınarak kurulduğu görülmektedir. Albatros, “Bulutlar Prensi”dir. Fırtınalara, yay ve oklara gülüp geçer; ama yere sürüldüğünde onun dev kanatları yürümesine engel olmaktadır. *Yves Florence tarafından notlandırılarak yeni bir sıraya göre düzenlenmiş 1972 baskısının esas alındığı* söylenen Ahmet Necdet çevirisinde yer alan *Albatros*’un son dördlüğü ise şu şekildedir:

*Şair de benzer elbet bulutlar prensine
Fırtına ile yoldaş, ok atana alaycı;
Yuhalanarak sürgün edilmiş yeryüzüne,
Yürümesini önler onun dev kanatları.*
(Ahmet Necdet 2016: 237)

Tüm bu metinlerden hareketle, Baudelaire’den yapılan *Albatros* çevirilerinde, şiiri kuran temel imajın algılanmasında bazı farklılıklar olduğu dikkati çeker. Kimi çevirmenler tercihlerini şiirin anlamını ve nesnel bağışlaştığını (*objective correlative*) değiştirecek ölçüde kullanırken; kimileri ilk ve esas alınabilecek çevirilere sadık kalmıştır. Sembolik bir metin olmasına rağmen üzerinde temelden bir ayrılığa düşülemeyecek bir şiir olarak görünen *Albatros*’ta, yazarları birtakım anlamsal sapmalara götürecektir, anlam ayrılığı oluşturacak ortak bir gösterge olmalıdır. Bu göstergenin, “Albatros’un dev kanatları onun yürümesine mi yoksa uçmasına mı engeldir?” sorunsalı olduğu düşünülebilir. Çeviriler arasındaki temel ayrım buradan kaynaklanmaktadır.

Fiziksel olarak büyük bir martıyı andıran albatros, kanat açıklığı 3,5 metreyi bulabilen, kemik yapısı sayesinde açtığı kanatlarını kilitleyerek saatlerce havada durup kilometrelerce süzülabilen ve ömrünün %90’ını denizlerde / okyanuslarda geçiren bir kuştur (Ryan 1997: 29-35). Çoğunlukla yalnız uçan ve ancak üreme dönemlerinde karaya basan bu ağır kuşun enerjisini uçmak değil; havalanmak ve yere konmak tüketir. Yalnızlığı ve uzun yolculuklarıyla edebî metne imaj olmaya son derece uygun olan albatrosun fiziksel özelliklerinden ötürü gökyüzüne ve uçmaya adeta mahkûm olduğu da düşünülebilir. Bu durum, âdeta kendiliğinden şiirsel bir imge yapmak için yeterlidir.

Türk siyasi tarihindeki rolüyle olduğu kadar yayıncılığı, sanatsal duyuşu yüksek rubaileri ve tarih düşürme geleneğini sürdürmesiyle de bilinen şair Abdullah Cevdet, 1928 yılında (59 yaşındayken) kendi dergisi olan *İçtihad*’da elli dokuzuncu yaş için bir dördlük yayımlar. *Bodlerin Ruhundan* (Baudelaire’in Ruhundan) adını taşıyan bu metin hem şairin kendisini hayata karşı konumlandırması hem de *Albatros* şiirindeki imaja yeni olanaklar kazandırması bakımından anlamlıdır:

Bodlerin Ruhundan
*Yeryüzünde yarasız ve şen bir yıl saymadım
İşte ömrüm göklerde elli dokuzu saydı*

Yeri kuş bakışıyla görmekten kurtulurdum,
Kollarımın yerinde kanatlar olmasaydı.
Abdullah Cevdet (İçtihad, S.245, 1 Şubat 1928, s.4683)

Baudelaire'in *Albatros* adlı şiirine açıkça bir göndermede bulunduğu anlaşılan metinde şair, tıpkı Baudelaire'in yaptığı gibi, kendisini (şairi / şairliği) bir kuşa benzetmiştir. Bu kuş, *Albatros*'un da sürgün edildiği söylenen *yeryüzünde* yarasız ve mutlu bir yıl bile saymamıştır. Ömrü göklerde geçmiş, elli dokuz yılı tamamlamıştır. "Eğer kollarının yerinde kanatlar olmasaydı, yeri kuş bakışıyla görmekten kurtulacağını" ifade eden şair, gökyüzünde olmayı bir mahkûmiyet, bir lanet gibi betimlemiştir. Şair inceliği, hassas duyarlılığı ve sıradan insanlarda bulunmayan anlayışıyla, herkesi ve her şeyi tepeden gören, sezen; fakat yalnız kalmaya, anlaşılammaya mahkûm olan bir yaratıktır. Abdullah Cevdet bu dörtlüğüyle bir bakıma Baudelaire'in seziş ve duyuş tarzını idrak ettiğini dile getirmiş, onun *Albatros*'ta kurduğu imajı geliştirmiştir.

Eğer Abdullah Cevdet'in imajındaki dikkatle bakılacak olursa, Baudelaire'in *Albatros*'unda çevirmenleri ikileme düşüren imajın mahiyeti belirginleşecektir. Denilebilir ki *Albatros* adlı şiirin imajı ve iletisi, 1928 yılında Abdullah Cevdet tarafından metin bir bütün hâlinde çevrilmeden dahi daha iyi anlaşılmuş / yorumlanmıştır. Neredeyse bütün çevirilerde ortak olan yeryüzüne sürülme imajı, *Albatros*'un hikâye edici söyleyiş biçimi ve metnin bağlamı sayesinde, denizciler tarafından avlanarak güverteye düşen bir kuşun gerçekliğine dayandırılır. Oysaki burada kullanılan yeryüzü sözcüğü *sol*, şiirin bağlamı içinde bir *dünya*, *âlem* olarak da okunabilir. Yani albatrosun yeryüzüne sürülmesi ifadesi yalnızca gemiye düşmesini temsil eden bir alegoriden fazlasını işaret ediyor, tıpkı Abdullah Cevdet'in sezdiği gibi, insanları yukarıdan görmeye mahkûm olduğu bir âleme sürüldüğünü de betimleyebilir. Şiirde, kuşun dev kanatlarının yürümesine engel olduğundan söz edilmektedir. Bu durum da yine albatrosun yakalandıktan sonra geminin güvertesindeki hâlini betimler niteliktedir; fakat bununla sınırlı değildir. Albatrosun fiziksel özellikleri, zaten yürümesine kendiliğinden engeldir. Onun için yürümek, yürümeye zorlanmak, sıradan insanlar içine karışmak, azap dolu bir eylemdir. Tıpkı şair için olduğu gibi. Böylece kuşun (şairin) mahkûmiyetinin ve sürgününün *zemin* anlamına gelen yeryüzünden ziyade uçma eylemini ve gökyüzünü de kapsayan bir *dünyaya* olduğunu düşünmek, daha isabetli ve daha *şiirsel* olur. Şairi bir yalnız *sürgün* hâline getiren temel etken, bütün dünyayı ve insanları yukarıdan görerek sezebilmeme yeteneğiyle donalı olmasına rağmen diğer insanlar tarafından hiçbir zaman anlaşılammamasıdır. Erdoğan Alkan ve Gönül Gönensin'in çevirilerinde albatrosun dev kanatlarının yürümek yerine uçmaya engel olduğu düşünmesi; Abdullah Rıza Ergüven'in çevirisindeyse herhangi bir eylem bildirmemesi, imajı bu yönüyle kavrayamadıklarını işaret etmektedir.

SONUÇ

Şiir çevirisi, bir dilden başka bir dile yalnızca kelimeleri değil; aynı zamanda soyutlama biçimlerini, imajları ve kültürel çağrışımları da aktarmak gibi bir yetkinlik gerektirdiğinden, düzyazı çevirisinden daha zor bir iştir ve çevrilen metinde anlam sapmalarına / yitimlerine fazlasıyla neden olabilir. Üstelik Baudelaire gibi dünya çapında tanınan ve sembolizmle özdeşleşerek kurucu olarak anılan bir şairin metinlerini çevirmek, aradan geçen zamandan, kültür farklılıklarından bağımsız olarak başka zorlukları da beraberinde getirir.

Baudelaire'in ve metinlerinin Türkçedeki serüveninde beliren zorluk / karasızlık durumu *Les Fleurs du Mal* çevirilerindeki adlandırma farklılıklarından bile anlaşılacaktır. Bir kelimeyle birden fazla kavram ifade eden *mal* sözcüğünün tercümesi zaman içinde farklı şekillerde yapılmış; ancak görülebildiği kadarıyla günümüzde *Kötülük Çiçekleri* üzerinde uzlaşmıştır. Bu durumu ve kapsamını Tahsin Saraç şöyle özetler:

Alişanzâde ve Kocatürk Elem Çiçekleri; Ergüven Günah Çiçekleri, Yetkin ise Kötülük Çiçekleri olarak çevirmiş betiğin adını. "Mal" sözcüğü bunların hepsini ve ayrıca, sayrılık, maraz, ağrı, acı, bungunluk gibi anlamları da kapsadığı halde kanımızca en yakın karşılığı yine de kötülüktür betiğin adı için (Saraç 1968: 587).

Yukarıda da değinilen *Les fleurs du Mal* çevirilerinden bir kısmı üzerinde gerçekleştirilen başka bir karşılaştırma çalışmasında,

Günümüzde, çeviri alanında sıkça yaşanan sorunların; seçili Baudelaire çevirilerinde, benzer şekilde sürdüğünü saptadık, bu sorunlar: Açıklamalarla çeviri yapmak, hedef metinde duyulan çeviri kokusu, çeviride doğruluk ve metnin aslına bağlılığın bir şekilde sürdürülmesi şeklinde özetlenebilir (Kızılçim 2008: 344) denmektedir.

Belirtilen sorunlara, imajların algılanma ve aktarılma biçimlerindeki yanlışlıkları da ilave etmek yerinde olacaktır.

Bu çalışmada Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri* adlı kitabında bulunan *Albatros* şiiri, farklı zamanlarda yapılmış dokuz farklı Türkçe çeviri üzerinden -şiiri kuran temel imaj ve bu imajın algılanma biçimleri bağlamında- karşılaştırılmıştır. Tarihsel olarak izlenen çevirilerden Şahabeddin Süleyman'a ait olan *Deniz Kuşu* adlı çevirinin, düzyazıya has bazı imkânların da yardımıyla, ilk olmasına rağmen son derece isabetli olduğu görüşmüştür. A. İsmail Hakkı'nın takip eden kitap bütünlüğündeki *Les fleurs du Mal* çevirisi *Elem Çiçekleri* ile Vasfi Mahir Kocatürk'ün yine kitap bütünlüğündeki *Elem Çiçekleri*'nde yer bulan *Albatros*'un, Şahabeddin Süleyman'ın çevirisiyle örtüşen çeviriler olduğu anlaşılmıştır. Bu üç çeviri metnin *Albatros* şiiri için temel alınabilecek tercüme olduğu düşünülmektedir.

Abdullah Rıza Ergüven, Erdoğan Alkan ve Gönül Gönensin'in çevirilerindeki sapmalar metin üzerinde nedenleriyle birlikte gösterilmiş; bu sapmaların neden olduğu yanlış anlam çıkarımları üzerinde durulmuştur. Yaygın bir çeviri olarak

dolaşımında olan Erdoğan Alkan çevirisindeki ısrarlı yanlışlık fark edilirken, Orhan Ülkülü'nün bireysel çabalarıyla çıkardığı bir seçki-çeviri olan kitabında yer verdiği *Albatros*'un anlam ve imaj dünyasını isabetle tayin etmesi ilgi çekicidir.

Sait Maden ve Ahmet Necdet'in *Albatros* çevirileri ise kişisel sözcük tercihleri dışında temel alınabilecek ilk üç tercümeyle eklenen metinlerdir.

Abdullah Cevdet'in değinilen dördüncü ise, süreli yayın sayfalarında kalmış ve yalnızca *Albatros*'a ve şair Baudelaire'e bir göndermede bulunmuş olmasına rağmen; *Albatros*'un imajını ve anlam dünyasını genişletecek nitelikte okunması gereken bir metin olarak öne çıkar.

Ek

L'Albatros

*Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage
Preignent des albatros, vastes oiseaux des mers,
Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
Le navire glissant sur les gouffres amers.*

*À peine les ont-ils déposés sur les planches,
Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
Laissent piteusement leurs grandes ailes blanches
Comme des avirons traîner à côté d'eux.*

*Ce voyageur ailé, comme il est gauche et veule!
Lui, naguère si beau, qu'il est comique et laid!
L'un agace son bec avec un brûle-gueule,
L'autre mime, en boitant, l'infirme qui volait!*

*Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.*
(Baudelaire, 1861: 9)

KAYNAKÇA

ABDULLAH CEVDET [KARLIDAĞ] (1928), "Bodler'in Ruhundan" [Şiir], *İçtihad*, S.245, 1 Şubat 1928, s.4683.

AHMET NECDET [SÖZER] (1995), "İlk Baudelaire Çevirmenimiz: Şahabeddin Süleyman (mı?)", *Varlık*, S.1056, s.46-49.

AHMET NECDET [SÖZER] (2016), *Kötülük Çiçekleri* (Baudelaire'den Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- ALİŞANZÂDE İsmail Hakkı (2012), *Elem Çiçekleri* (Baudelaire'den Çeviri) [Hazırlayan: Hilmi Yavuz]. Ankara: Kadim Yayınları.
- ALKAN, Erdoğan (1999), *Kötülük Çiçekleri* (Baudelaire'den Çeviri – 1. Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.
- ALKAN, Erdoğan (2013), *Kötülük Çiçekleri* (Baudelaire'den Çeviri). İstanbul: Varlık Yayınları.
- BAUDELAIRE, Charles-Pierre (1861), *Les Fleurs du Mal* (Une édition libre), Bibebook, ISBN –978-2-8247-1058-7, www.bibebook.com
- CİHAN GÜNDÜZALP, Nuray (2008), *Charles Baudelaire'in Şiirlerinin Türkçe Çevirileri Üzerine İnceleme*, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Necmi YAŞAR). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı.
- DOĞAN, Mehmet Can (2008), *Türkiye'de Şiir Dergileri Şairler Mezarlığı (1909-2008)*. Ankara: Hayal Yayınları.
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza (1961), *Baudelaire'den Şiirler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- KIZILÇİM, Yavuz (2008), "Baudelaire'in *Les Fleurs Du Mal* (*Elem Çiçekleri*)'nin Türkçe Çevirilerinde Sapmalar ve Gözlemler", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.17, s.325-346.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1966), *Elem Çiçekleri* (Baudelaire'den Çeviri). Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KOLCU, Ali İhsan (2011), *Albatros'un Gölgesi -Baudelaire'in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme-*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- MADEN, Sait (2015), *Kötülük Çiçekleri* (Baudelaire'den Çeviri). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- POLAT, Nâzım Hikmet (1987), *Şahabeddin Süleyman*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- RAKOVÁ, Zuzana (2016), *Çeviri Kuramları* (Çev. Yusuf POLAT). Ankara.
- RYAN, Peter (1997), "The Wandering Albatross", *Africa – Birds & Birding*, Vol.2, No.1, p.29-35.
- SARAÇ, Tahsin (1968), "Baudelaire ve Baudelaire'den Çeviriler Üzerine", *Türk Dili*, C. XVII, S.197, Şubat 1968, s.584-588.
- ŞAHABEDDİN SÜLEYMAN (1914), "Deniz Kuşu" [Şiir], *Safahat-i Şiir ve Fikir*, S.3, 3 Nisan 1330 [16 Nisan 1914], s.44-45.
- ÜLKÜLÜ, Orhan (1995), *Fransızcada Çok Ünlü Şiirler*. Ankara.